

علامه محمد اقبال لاهوری

در درس گذشته در بارهٔ راز موفقیت خواندیم. اقبال لاهوری نیز از جملهٔ آن اندیشمندانی است که در رابطهٔ راز موفقیت انسان‌ها در زنده‌گی اندیشه‌های بزرگی داشته است.

اقبال لاهوری کی بود؟ چه اندیشه‌ها و چه آثاری دارد؟

محمد اقبال لاهوری سخن‌سرای بزرگ، شاعر توانا و سیاست‌مدار آزادی طلب بود. او درد اجتماع خود و سایر کشورهای استعمار شده را به خوبی حس می‌کرد و تازیانۀ استعمار را بر دوش ملل شرق می‌دید. اقبال لاهوری از نابه‌سامانی‌های مسلمانان درد عظیمی در دل داشته و اشعارش که مملو از اندیشه‌های اسلامی و مبانی اخلاقی و فلسفی است مسلمانان را از قید غیر باز می‌دارد.

عمق اندیشه و قدرت بیان او به شعرش اوج خاصی بخشیده است.

اقبال این سخنور بزرگ، سرزمین افغانستان و مردم آن را دوست داشت و به آن‌ها عشق می‌ورزید و افغانستان را قلب آسیا می‌دانست؛ چنان‌که سروده است:

آسیا یک پیکر آب و گل است

ملت افغان در آن پیکر دل است

از گشاد او گشاد آسیا

از فساد او فساد آسیا

زبان مادری اقبال هر چند اردو و یا به گفتهٔ خودش هندی بود؛ اما علاقهٔ خاصی به زبان فارسی دری داشت، چند مجموعهٔ شعر خود را به این زبان سروده و خود گفته است:

گرچه هندی در عذوبت شکر است

طرز گفتار دری شیرین تر است

اقبال لاهوری به عرفان سرزمین ما و شاعران عارف آن چون سنایی، مولانا جلال‌الدین بلخی عشق و ارادت وافر داشت. به کابل آمده و به قندهار رفت در آنجا برای خرقة مبارک پیامبر اسلام سر تعظیم فرود آورد.

اقبال لاهوری اگرچه زبان دری را در شمال غرب هند سابق (پاکستان امروز) فرا گرفته بود؛ اما به دلیل داشتن استعداد قوی و نبوغ سرشار توانست که در این زبان تا حد سرودن اشعار ناب مرتبۀ مهمی را به دست آورد.

اقبال سال‌های زیاد عمر خود را با افکار و اشعار بزرگترین اندیشمند دنیای عرفان

اسلامی یعنی مولانا جلال الدین محمد بلخی گذرانید و در بیان آمال افکار و آرمان‌های خود تحت تأثیر وی بود.

اقبال لاهوری تنها مرد تحقیق و نوشته نبود او همچنین انسان مبارزی بود که کوشش داشت هند مستعمره آن زمان، استقلال خود را از بریتانیا بگیرد و سایر ملل و مخصوصاً ملل مسلمان به استقلال و آزادی دست یابند.

امروز ما اقبال لاهوری را نه تنها به عنوان شاعر، نویسنده و سیاست‌مدار؛ بلکه او را به عنوان مبارز انسان‌دوست و عدالت‌پسند بزرگ نیز می‌شناسیم.

اقبال که در سال ۱۸۷۷ میلادی در سیالکوت هندوستان متولد شد در سال ۱۹۳۸ قبل از آن که هند تجزیه شده و پاکستان به وجود آید وفات یافت.

مهمترین وقایع زنده‌گی علامه اقبال لاهوری

در بیست ساله‌گی با درجه ممتاز از فاکولته در زبان‌های انگلیسی و عربی لیسانس گرفت و دو سال بعد در پوهنتون لاهور به تدریس پرداخت. در سی سالگی از پوهنتون مونشن آلمان در رشته فلسفه دکتورا گرفت. یکسال بعد در پوهنتون لندن استاد شد. در سال ۱۹۳۳ به دعوت پادشاه افغانستان به وطن ما سفر نمود.

آثار مهم اقبال لاهوری به زبان‌های مختلف عبارت اند از: تاریخ هند، اسرار خودی، پیام شرق، بانگ درآ، زبورعجم، جاویدنامه، مثنوی مسافر، ضرب کلیم، پس چه باید کرد؟ و غیره

نمونه کلام او

پیام اقبال

چون چراغ لاله سوزم در خیابان شما

ای جوانان عجم جان من و جان شما

غوطه‌ها زد در ضمیر زنده‌گی اندیشه ام

تا به دست آورده‌ام افکار پنهان شما

مهرومه دیده نگاهم برتر از پروین گذشت
 ریختم طرح حرم در کافرستان شما
 تا سنانش تیزتر گردد فرو پیچیدمش
 شعله آشفته بود اندر بیابان شما
 فکر رنگینم کند نذر تهی دستان شرق
 پاره لعلی که دارم از بدخشان شما
 می‌رسد مردی که زنجیر غلامان بشکند
 دیده ام از روزن دیوار زندان شما
 حلقه گرد من زنید ای پیکران آب و گل
 آتشی در سینه دارم از نیاکان شما

توضیحات

- اقبال لاهوری اگرچه پیش از تشکیل کشوری به نام پاکستان وفات نمود؛ اما چون زادگاه و محل زنده‌گی‌اش پاکستان امروزه بوده، به نام پاکستانی یاد می‌شود.
- دکتورا به درجه تحصیلی‌یی می‌گویند که بعد از اخذ لیسانس و ماستری و بعد از طی دوره دیگر تحقیق اعطا می‌گردد.
- مونشن یکی از شهرهای بزرگ آلمان می‌باشد.

قواعد دستوری

چون با پیشوندها در درس‌های گذشته آشنا شدیم، در این درس فقط با پسوندها آشنا می‌شویم:

◆ پسوندها

پسوندها در زبان دو قسم اند:

(الف) پسوندهای صرفی

(ب) پسوندهای اشتقاقی یا کلمه ساز

الف. پسوندهای صرفی

این پسوندها در آخر فعل، صفت یا اسم می‌آیند و گردان‌های مستقلی را به وجود می‌آورند. تعداد پسوندهای صرفی، هشت پسوند بوده که در این درس صرف چهار پسوند معرفی شده است:

۱- پسوندهای فاعلی با ریشهٔ شماره یک (ریشهٔ حال)

مانند: ام، ایم، ی، ید، د، اند؛ مثلا: نویسم، نویسیم، نویسی، نویسید، نویسند.

۲- پسوندهای فاعلی با ریشهٔ شماره دو (صیغهٔ گذشته یا ماضی مطلق؛

مانند: ام، یم، ی، ید، اند؛ مثلا: نوشتم، نوشتیم، نوشتی، نوشتید، نوشتند

۳- پسوندهای فاعلی با صفت:

مانند: ام، یم، ی، ید، مثلا: آگاهم، آگاهی، آگاهید، آگاهست، آگاهند

۴- پسوندهای مفعولی که با فعل‌های متعدی می‌آیند و با مفعول‌شان گفته می‌شود

مانند: ام، امان، ات، اتان، اش، اشان مثلا: خواستم (مرا خواست)، خواست‌مان،

خواستت، خواست‌تان، خواستش، خواست‌شان

ب. پسوندهای اشتقاقی یا کلمه ساز

پسوندهای کلمه ساز حدود یازده می‌باشد که در این درس با پنج نوع آن آشنا

گشته و باقی را در درس‌های بعدی خواهیم شناخت:

۱- پسوندهای اسم ساز که اسم فعل می‌سازند مانند: ان، اش، مان، ی،

یت، ه، آر، مانند: نوشتن، دانش، بینش، سرخی، خوبی، انسانیت، بشریت، خنده،

گریه، گفتار، کردار.

۲- پسوندهای مکان؛ مانند: ستان، کده، سار، سیر، زار، لاج، بار، نا، دان، گاه؛

مثلاً: کودکستان، دانشکده، بوستان، کوهسار، گرمسیر، گلزار، سنگلاخ، رودبار،

جوبیار، خاکنا، آبنا، گلدان، ایستگاه، پرورشگاه، نمایشگاه و غیره.
 ۳- پسوندهای زمان مانند: گاه، ستان، کده، سار، سیر، زار، لاخ، بار، نا و دان می‌باشد.
 این پسوندها در کلمه‌هایی، چون: سحرگاه، شام‌گاه، کودکستان، افغانستان، میکده، دانشکده، کوهسار، سردسیر، سبزه‌زار، سنگلاخ، جوبیار، خاکنا، آبنا، گلدان و غیره را می‌سازند.

۴- پسوندهای توصیفی مانند: تر، ترین، ام، امین، ین، ینه، آنه، ناک، گین، ه، آک؛
 مثلا: خوبتر، کوتاه‌ترین، بیستم، چهارمین، نخستین، سیمین، زرین، زرینه، بلخی،
 طلایی، خانه‌گی، زنانه، طفلانه، تابناک، غمناک، غمگین، زهرآگین، دو روزه، سبزه،
 سرخه، خوراک، پوشاک

۵- پسوندهای تشبیهی مانند: گون، گونه، فام، وش، آسا، سان، وار؛ مثلا: گلگون،
 گلگونه، پریوش، آیینه‌فام، گلفام، برق‌آسا، ذره‌سان، شیشه‌سان، بنده‌وار، برادروار

خلاصه درس

- محمد اقبال لاهوری سخن‌سرای بزرگ، شاعر توانا و سیاست‌مدار آزادی طلب بود.
- محمد اقبال لاهوری افغانستان را قلب آسیا می‌دانست.
- اقبال لاهوری تنها مرد تحقیق و نوشته نبود او همچنین انسان مبارز نیز بود.
- اقبال تحت تأثیر اندیشه‌های مولانا جلال الدین بلخی قرار داشت.

فعالیت‌ها

◆ بشنو و بگو

- محمد اقبال لاهوری افغانستان را چه خطاب کرده است؟
- محمد اقبال لاهوری نسبت به افغانستان چه احساسی داشت؟
- اقبال سیاست‌مدار بود یا شاعر و نویسنده؟

- زبان مادری اقبال چه بود؟
- آیا اقبال تنها به زبان مادری خود می‌نوشت؟
- اقبال غیر از زبان مادری خود، یعنی اردو به کدام زبان دیگر اشعار خود را سروده است؟
- در این مصراع "طرز گفتار دری شیرینتر است" کدام پسوند را پیدا کرده می‌توانیم؟
- گون و گونه از کدام نوع پسوندهاست؟

جاهای خالی را در کتابچه‌های تان با پینسل پر کنید:

- افغانستان را..... آسیا می‌دانست.
- گرچه.....در عذوبت شکر است.
- طرز گفتار..... شیرین تر است.
- اقبال سال‌های زیاد عمر خود را با افکار و اشعار بزرگترین اندیشمند دنیای عرفان اسلامی یعنی..... گذرانیده و در بیان آمال افکار و آرمان‌های خود تحت تأثیر وی بوده است.
- پسوندها در زبان دو قسم اند:
- ۱. پسوندهای.....
- ۲. پسوندهای اشتقاقی یا.....

♦ بخوان و بنویس

- درس را خاموشانه بخوانید و بعد، آنچه را خوانده اید از حافظه خود در چند سطر کوتاه بنویسد.
- اقبال در مورد هند چه فکر می‌کرد و در آن زمان برای هند چه آرزو می‌نمود؟
- چرا اقبال را شاعر پاکستانی می‌گویند؟

دقت کرده، انتخاب کنید:

- کدام یک از زبان‌های زیر زبان مادری اقبال بود؟
الف) انگلیسی
ب) دری
ج) اردو
د) عربی
- اقبال کدام کشور را قلب آسیا می‌گفت؟
الف) پاکستان
ب) افغانستان
ج) هند
د) ایران
- پسوندهایی را که خواندید با کلمه‌های دیگر ترکیب کرده یک قاموس بسازید و ترتیب الفبا را در آن در نظر بگیرید.
مثال: آریا آریایی
بلخ بلخی

- شعری از اقبال لاهوری را با مراجعه به والدین، دوستان، کتاب‌ها، مجله‌ها و یا اینترنت، پیدا نموده، در حضور همصنفان خود دکلمه نمایید.